

УДК 342.9

С. В. Олійник

*здобувач кафедри цивільного, господарського та кримінального права
Інституту права та суспільних відносин університету «Україна»***ЗМІСТ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ СУЧАСНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Корупційна діяльність – це не просто негативне суспільне явище, а одна з основних складових, що створює реальну загрозу національній безпеці, конституційному ладу та подальшому демократичному розвитку української держави. Ефективність розслідування такої категорії злочинів залежить від низки факторів, одним з яких є володіння чітко визначеною термінологією, що відповідає вимогам сучасної антикорупційної політики держави. Розуміння предмета посягання, правильне тлумачення термінів, що його супроводжують уможливають вірно кваліфікувати злочин, спланувати та організувати процес розслідування, визначити послідовність проведення слідчих (розшукових) дій та обрати ефективну тактику їх проведення, здобувши при цьому вагомий докази. У світлі нового антикорупційного законодавства важливість наукового вивчення означених питань очевидна, а висвітлення у статті основних термінів є актуальним та необхідним для практики розслідування таких злочинів.

Питанням запобігання корупції в Україні займалися багато сучасних вчених, зокрема слід назвати як: С.Г. Братель, В.І. Васелинчук, Л.І. Воят, Л.В. Герасименко, П.В. Дерев'яно, М.Л. Грібов, В.В. Корольчук, І.О. Луговий, Н.П. Матюхіна, П.П. Підюков, Т.А. Пługатар, М.А. Погорецький, А.Г. Чубенко та багато інших. Усі вони висвітлювали у своїх працях різні аспекти означеної проблеми, однак на сьогодні у світлі нового антикорупційного законодавства з'являється необхідність наукового вивчення та аналізу основних його термінів.

Метою статті є науковий розгляд основних термінів сучасного антикорупційного законодавства.

Із прийняттям Закону України «Про запобігання корупції» (далі – Закон) було створено низку термінів та визначень, які чітко характеризували такий антисуспільний прояв.

Насамперед, для того, що б перейти до розгляду предмета статті слід розібратися у визначеннях таких категорій як: «термін», «поняття» та «визначення».

Так, у Словнику української мови під терміном пропонується розуміти слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття певної галузі науки, культури, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя. Значення термінів зафіксовано у спеціальних словниках, довідниках, і відповідно їх слід вживати лише в тій формі та

в тому значенні, які подано у словнику [1, с. 88]. Тобто це усталене поняття певного явища.

У свою чергу, поняття – це одна із форм мислення, результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта дійсності. Розуміння кимсь чого-небудь, що склалося на основі якихось відомостей, власного досвіду. Сукупність поглядів на що-небудь, рівень розуміння чогось [2, с. 168]. Як видно, поняття значно відрізняється від терміна, насамперед його варіативністю, тобто кожен вчений може сформулювати власне поняття – бачення певного явища.

А «визначення» може вживатися у двох значеннях, а саме: як дія за значенням визначити, та як формулювання, вислів, у якому розкривається зміст чого-небудь, його істотні ознаки [4, с. 400].

Як бачимо, за своєю сутністю термін ширше ніж поняття та визначення, оскільки існує така наука як термінологія. Остання вивчає терміни – частину словникового складу мови, що охоплює спеціальну лексику, систему позначення наукових і професійних понять будь-якої однієї галузі знань. Терміни, ні відміну від понять та визначень, є чітко визначеними, точним, усталеними, їх зміст є незмінним та однозначним. Терміни пов'язані з поняттями, однак вони не мають відтінків – інших значень. Тобто у термінів переносні значення відсутні і полісемія (низка другорядних, вивідних, переносних значень) їм в межах однієї терміносистеми не властива.

Розглядаючи порушене питання у статті, слід вживати саме «терміни», оскільки була створена терміносистема антикорупційного законодавства – чітко визначені, однозначні, незмінні терміни. Розглянемо їх детальніше.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» (далі – Закон) терміносистему антикорупційного законодавства складають такі поняття: антикорупційна експертиза, пряме підпорядкування, близькі особи, корупційне правопорушення, корупція, неправомірна вигода, потенційний конфлікт інтересів, подарунок, правопорушення пов'язане з корупцією, приватний інтерес, реальний конфлікт інтересів, члени сім'ї [4].

Аналізуючи усю систему термінів, що складають антикорупційне законодавство ми дійшли висновку, що їх слід поділити на дві групи:

1) базові поняття (це: корупція, корупційне правопорушення, неправомірна вигода);

2) похідні від базових понять (це: антикорупційна експертиза, пряме підпорядкування, близь-

кі особи, потенційний конфлікт інтересів, подарунк, правопорушення пов'язане з корупцією, приватний інтерес, реальний конфлікт інтересів, члени сім'ї).

Відповідно до такого поділу розкриємо зміст кожного з них.

1. Базові поняття. Основоположним терміном у сфері корупційної діяльності є звичайно «*корупція*». Навколо цього терміна ведуться активні дискусії серед вчених, і однозначного поняття досі ще немає. Однак Закон України «Про запобігання корупції», зокрема у ст. 1 чітко прописав її визначення.

Відтак, корупція – це використання суб'єктами, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки, пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка, пропозиція чи надання неправомірної вигоди таким суб'єктам, або на їх вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [4].

У Юридичній енциклопедії термін «корупція» розглядається як злочинна діяльність у сфері політики або державного управління, що полягає у використанні посадовими особами наданих їм прав і владних можливостей з метою особистого збагачення [5, с. 308]. Повністю погоджуємося із думкою С. М. Клімової, яка у своїй праці присвяченій запобігання корупції дійшла висновку, що корупція – це складне соціальне явище, яке полягає у використанні службового становища для отримання особистої вигоди, негативно впливає на всі аспекти політичного і соціально-економічного життя й розвитку суспільства та держави [6, с. 13].

Ключовим терміном у системі антикорупційного законодавства є «неправомірна вигода», оскільки саме він замінив поняття «хабар». У Законі «Про запобігання корупції» неправомірна вигода розглядається як грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав [4].

Неправомірна вигода, що є предметом нашого дисертаційного дослідження (ст. 368 КК України) також має низку понять, які розкривають її зміст у цьому контексті. Відтак зміст неправомірної вигоди включає в себе такі поняття як: 1) прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди службовою особою; 2) одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди службовій особі означає погодження службовою особою на подальше отримання неправомірної вигоди за вчинення нею або утримання від певних дій в інтересах того, хто пропонує неправомірну вигоду, або в інтересах третьої особи з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Поряд з цим, такі вчені як: С.С. Чернявський, О.Ф. Вакуленко, О.М. Толочкота інші, прийняття пропозиції відрізняють від поняття прийняття обіцянки надати неправомірну вигоду. Так, під прийняттям обіцянки надати неправомірної вигоди вчені пропонують розуміти схвалення (сприйняття) службовою особою добровільно даного зобов'язання (завірення) на передачу або надання їй неправомірної вигоди за вчинення чи не вчинення такою службовою особою в інтересах того, хто обіцяє неправомірну вигоду, або в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища. Ця форма є більш конкретизованою, оскільки передбачає коригування суми, форми чи виду неправомірної вигоди, місця, часу, способів та адресатів її майбутнього одержання [7, с. 12].

Одержання неправомірної вигоди службовою особою означає безпосереднє прийняття службовою особою неправомірної вигоди для себе чи третьої особи явним або прихованим способом за вчинення чи не вчинення нею в інтересах того, хто обіцяє неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

У Законі, на заміну злочину, з'являється такий термін як «корупційне правопорушення». Так, відповідно до ст. 1 розглядуваного Закону *корупційне правопорушення* пропонується розглядати як діяння, що містить ознаки корупції, вчинене суб'єктами, на яких поширюється дія цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну чи цивільно-правову відповідальність.

Більш ширше визначення сформульовано такими вченими як: С.М. Клімова, Т.В. Ковальова, М.О. Тучак, які під корупційним правопорушенням пропонують розуміти протиправне, винне, умисне, що посягає на встановлений порядок управління, використання суб'єктом корупції, наданих йому службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди суб'єкту корупції або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [8, с. 28]. На

нашу думку, означене поняття дуже громіздке і не сприймається на слух, хоча і досить детально описано сутність корупційного правопорушення. Тому слід використовувати поняття прописане у Законі. Однак, воно також недосконале, оскільки вказує на суб'єктів, на які поширюється дія цього закону не роз'яснюючи хто це.

Дійсно, з наведених вище двох визначень корупційних правопорушень не зовсім зрозумілим та відкритим є суб'єкти, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», тому розглянемо їх. Так, відповідно до ст. 3 розгляданого Закону виділено три групи суб'єктів, на яких поширюється його дія, зокрема, це [4; 9, с. 47]:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віцепрем'єр-міністр України, віцепрем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

г) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Національного антикорупційного бюро України;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує фор-

мування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

є) члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

ж) члени Центральної виборчої комісії;

з) поліцейські;

и) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим;

2) особи, які для мети цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом);

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених цим Законом.

2. Поняття похідні від базових. Новим терміном у Законі стала *антикорупційна експертиза*, яку визначено як діяльність із виявлення в нормативно-правових актах, проектах нормативно-правових актів положень, які самостійно чи у поєднанні з іншими нормами можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією. Мету, підстави, порядок і суб'єкти її проведення визначені у ст. 55 цього ж Закону.

Позитивним, на нашу думку, є той факт, що відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції» громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають право проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій.

Досить доречною є поява у Законі терміну «близькі особи», оскільки чіткий перелік таких

осіб уможливорює встановити причетність конкретної особи до конкретного правопорушення. Відповідно до ст. 27 Законом встановлено обмеження спільної роботи близьких осіб [4].

Так, **близькі особи** – це особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним ч. 1 ст. 3 цього Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також – незалежно від зазначених умов – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта.

Близькі особи охоплюють таке поняття як «члени сім'ї» – це особи, які перебувають у шлюбі, а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі.

Наступним терміном прописаним у Законі України «Про запобігання корупції» є *правопорушення, пов'язане з корупцією*. Під останнім слід розуміти діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене суб'єктами, на яких поширюється дія цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну чи цивільно-правову відповідальність.

Новим терміном антикорупційного законодавства є *потенційний конфлікт інтересів* який у ст. 1 Закону «Про запобігання корупції» прописаний як наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи не вчинення дій під час виконання зазначених повноважень [4].

Подарунок – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової. Із цього визначення видно, що усі ці складові входять у предмет неправомірної вигоди, тому можливо стверджувати, що предметом неправомірної вигоди є подарунок.

Вчинення злочинів, передбачених ст. 368 КК України неможливе без *приватного інтересу*, під яким слід розуміти будь-який майновий чи нематеріальний інтерес особи, у тому числі зумовлений

особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях.

Забезпечення отримання неправомірної вигоди відбувається через використання службовою особою владних повноважень і нерідко через *пряме підпорядкування*, тобто відносини прямої організаційної або правової залежності підлеглої особи від її керівника, в тому числі через вирішення питань прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень тощо, контролю за їх виконанням.

Під *реальним конфліктом інтересів* пропонується розуміти суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи не вчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Отже, розгляд та аналіз у статті основних термінів, що складають термінологічний апарат антикорупційного законодавства України уможливили систематизувати їх на дві групи, зокрема: базові та похідні від базових понять. На нашу думку, володіння чітко визначеною термінологією, що відповідає вимогам сучасної антикорупційної політики держави сприяє формуванню уявлення про таке антисуспільне явище і тому прямо впливає на ефективність розслідування такої категорії злочинів.

Література

1. Словник української мови: в 11 томах / Академічний тлумачний словник (1970–1980). – Т. 10. – 1979.
2. Словник української мови: в 11 томах / Академічний тлумачний словник (1970–1980). – Т. 7. – 1976.
3. Словник української мови: в 11 томах / Академічний тлумачний словник (1970–1980). – Т. 1. – 1970.
4. Про запобігання корупції : Закон України : за станом на 14.10.2014 р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.
5. Тихомиров М. Ю. Юридична енциклопедія / М. Ю. Тихомиров. – М. : Юрінком центр, 1995. – 365 с.
6. Клімова С.М. Організація запобігання та протидії корупції в Україні : навч. посіб. / С.М. Клімова, Т.В. Ковальова. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. – 283 с.
7. Особливості розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою [Текст] : метод. рек. / [Чернявський С.С., Вакулєнко О.Ф., Толочко О. М. та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 92 с.
8. Клімова С.М. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення : навч. посіб. / С.М. Клімова, Т.В. Ковальова, М.О. Тучак. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. – 260 с.
9. Нове антикорупційне законодавство України : збірник законів : чинне законодавство зі змінами та доп. станом на 12 груд. 2015 р.: (ОФІЦ.ТЕКСТ). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2015. – 156 с.

Анотація

Олійник С. В. Зміст термінологічного апарату сучасного антикорупційного законодавства. – Стаття.

У статті розкрито сутність термінів нового антикорупційного законодавства. Систему термінологічного апарату запропоновано поділити на дві групи, зокрема: базові та похідні від базових поняття. До базових віднесено такі поняття як: корупція, корупційне правопорушення, неправомірна вигода. До похідних від базових понять віднесено такі: антикорупційна експертиза, пряме підпорядкування, близькі особи, потенційний конфлікт інтересів, подарунок, правопорушення пов'язане з корупцією, приватний інтерес, реальний конфлікт інтересів, члени сім'ї.

Ключові слова: термін, терміносистема, антикорупційне законодавство, базові поняття, поняття похідні від базових.

Аннотация

Олейник С. В. Содержание терминологического аппарата современного антикоррупционного законодательства. – Статья.

В статье раскрыта сущность терминов нового антикоррупционного законодательства. Систему терминологического аппарата предложено разделить на две группы: базовые и производные от базовых понятия.

К базовым относятся такие понятия как: коррупция, коррупционное правонарушение, неправомерная выгода. К производным от базовых понятий отнесены следующие: антикоррупционная экспертиза, прямое подчинение, близкие лица, потенциальный конфликт интересов, подарок, правонарушения связанные с коррупцией, частный интерес, реальный конфликт интересов, члены семьи.

Ключевые слова: термин, терминсистема, антикоррупционное законодательство, базовые понятия, понятия производные от базовых.

Summary

Oleinik S. V. Content terminological apparatus of the modern anti-corruption legislation. – Article.

The article reveals the essence of the terms of the new anti-corruption legislation. The system of terminology is proposed to divide into two groups: basic and derived from the basic concepts. Refer to basic concepts such as: corruption, corruption offence improper advantage. In derivatives from the basic concepts include: anti-corruption expertise, direct subordination of a close person, a potential conflict of interest, gift, offences connected to corruption, private interest an actual conflict of interest, members of the family.

Key words: term, terminological, anti-corruption legislation, basic concepts, concepts derived from basic.